

A propòsit de Brueghel. D'Espriu a Villangómez (12-v-58)

per Jaume Marí i Prunella

Als documents publicats en el llibre *La «carpeta 49»: de Salvador Espriu a Marià Villangómez* cal afegir-ne tres més que en aquell moment no van aparèixer. Aquests documents són tres notes corresponents al 12 de maig de 1958 (a), 20 de desembre de 1967 (b) i 24 de desembre de 1967 (c), escrites en tres targetes de visita manuscrites per una cara amb el nom «SALVADOR ESPRIU ABOGADO» imprès al mig, l'adreça a la part inferior esquerra i el nom de la ciutat (Barcelona) a la part inferior dreta. La identificació d'aquestes targetes (Arxiu Villangómez) és la següent: C-227, 592 (a), C-228, 593 (b) i C-229, 594 (c). De les tres, la que té un valor més documentat és la que correspon al 12 de maig de 1958, ja que les altres dues són, bàsicament, testimonials: en la del 20-XII-67, Espriu demana a Villangómez que felicités de part seva en Jaume Vidal i Alcover¹ com a guanyador del premi Carles Riba de poesia, i en la del 24-XII-67, Espriu remet al poeta eivissenc «paraules de felicitació i d'amistat» i desitjos de «salut i serenor al nou domicili».²

L'any 1958 és especialment abundant pel que fa a la comunicació

entre els dos escriptors. A part de la nota ja esmentada, i que comentarem més endavant, a l'arxiu trobem set comunicacions més: 19 d'abril, 24 de maig, 1 de juliol, 30 de juliol, 20 d'agost, 15 de novembre i 22 de desembre.³ En les dues octavetes escrites el 19 d'abril, Espriu adreça unes notes de lloança a Villangómez amb motiu de l'edició de *La miranda* (Moll, 1958), tot fent comentaris sintètics i significatius d'alguns dels poemes del llibre.⁴ En la del 24 de maig, adreça una pregunta a l'escriptor eivissenc, tal vegada retòrica, amb paraules elogioses, com a mestre de Sant Miquel: «*Ja s'adonen els nois de l'excel·lent mestre que tenen i de la rifa premiada de què gaudeixen?*». La de l'1 de juliol fa referència a uns mots que Villangómez havia escrit a Espriu sobre pintura flamenca i holandesa. El 30 de juliol de 1958 Espriu comunica a Villangómez que ell tampoc no ha viatjat a l'estranger durant aquest any⁵ i aprofita l'oportunitat per fer una crítica eloqüent del que, amb el pas dels anys, es convertiria en *vox populi*: «*Quant a la vostra terra, també està feta malbé de soroll, de moviment turístic i de grolleria*». Malauradament no podem saber si aquests

mots eren una resposta a algun comentari implícit que podia haver fet Villangómez en relació amb el brogit turístic que començava a envair l'illa, però el 20 d'agost Espriu tornarà a incidir en el tema⁶ i, a més, li demana que expressi a Jorge Guillén la seva admiració.⁷ En la del 15 de novembre, esperona Villangómez per tal que publiqui la seva obra, de la qual va quedar «*enlluernat i entusiasmat*», i fa un comentari sobre l'antipapa Baltasare Cossa i l'elecció del Papa Roncalli. En la darrera nota, del 22 de desembre de 1958, Espriu agraeix a Villangómez les «*esplèndides versions del francès*» i aprofita per desitjar-li un «*Bon Nadal i felix Any Nou*».

La nota del 12 de maig de 1958, segueix el fil argumental de la de l'1 de juliol del mateix any: l'admiració per la pintura holandesa i flamenca. La nota diu el següent:

Molt estimat amic Villangómez: Gràcies per la vostra carta, i a veure si serà un fet la vostra anunciada visita a Barcelona. M'ha interessat enormement tot el que heu dit sobre el vostre altre llibre, que tinc ganes de conèixer ben aviat. – Us envio una separata del meu conte "Tres sorores". Sou molt amable d'haver-me volgut repetir el vostre tan generós judici. – Rembrandt és, per a mi, el primer pintor del món, sobretot amb el seu auto-retrat a les acaballes de la seva tràgica vida. Després hi poso potser Van Gogh: ja veieu, doncs, la meva estima pels holandesos. De la simpatia pels flamencs, què us en

1. Jaume Vidal i Alcover va guanyar, l'any 1967, el premi Carles Riba de poesia amb l'obra *Terra negra*.

2. [Ignasi Riquer, 23, Eivissa] *Era l'adreça de la meua casa de veritat, la de la casa on vaig néixer i on vaig viure fins a la mort del meu pare, quan jo tenia cinquanta quatre anys. [...] Després del 1967 he habitat a tres cases més, una del barri de ses Figueretes, per poc temps, i dues de l'exemple de la Marina (Marià Villangómez, *El llambregu en la fosca*, p. 11).*

3. Jaume Marí i Prunella, *La «carpeta 49»: de Salvador Espriu a Marià Villangómez*, p. 72-77.

4. *Ibidem*, p. 72-73.

5. El 1957, Villangómez realitzà el tercer viatge a l'estranger amb les amigues Asunción Goicoechea i Joana Pascual. El recorregut fou prolífic: París, Brussel·les, Anvers, Gant, Bruges, Ostende, Dover i Londres (Marià Villangómez, *Llocs viscuts*, p. 177).

6. Jaume Marí i Prunella, *ob. cit.*, p. 74-75.

7. *Ibidem*, nota 125, p. 75.

Nota manuscrita de Salvador Espriu,
escrita en una targeta de visita,
del 12 de maig de 1958.
Arxiu Villangómez: C-227, 592 (a).

diré? Van der Weyden i el Bosch, per damunt del meu cap. Quant al vell Brueghel, ha ensenyat, com sabeu, moltes coses a la meua poesia. – Una cordial abraçada del vostre afm.

Quan Salvador Espriu comenta a Villangómez que el vell Brueghel ha ensenyat moltes coses a la seva poesia parteix, sens dubte, de tres quadres del gran pintor flamenc: *La paràbola dels cecs*, *Els captaires* i *El triomf de la mort*, el contingut dels quals en relació amb l'obra espriuènca és explicat per Rosa M. Delor al llibre *Salvador Espriu o «el cercle obsessiu de les coses»*.⁸ I si m'aturo en aquest punt és perquè crec que la relació d'Espriu amb Villangómez, és, en essència, una relació intel·lectual aprofundida a partir de les lectures que ambdós poetes fan l'un de l'altre. Estetes del mot just, cadascun amb el seu món poètic, reflecteixen en tot moment l'amistat ètica. Si la reflexió sobre l'ètica comporta en tot moment la coneixença d'allò que intentem ser, la presència del silenci ha de ser, en tot moment, generadora d'una correspondència en què el mot just esdevingui sentit del no-res. En definitiva, si la mort és, en el poeta sinerenc, qui representa la intenció màxima, en Villangómez és la impressió de l'ànima la que estableix la primera fase del procés creatiu.

A *Mrs. Death*, Espriu ho exemplifica gairebé amb la totalitat dels poemes, dels quals esmentem cinc: a) «*Mentre representem*»: [...] Diver-

sos / rostres i noms d'un únic / designi de naufragi, / esperem només jeure, / mesclats, dintre la capsa / ben closa, sense somnis, / sense llums; b) «*Disease*»: Només hi ha nit i l'aspre / trot d'un cavall que ronda / i s'apropa a esborrar-vos / d'aquest record estèril.; c) «*Els captaires*»: Al voltant de la meua / autoritat, la roda / essencial dels necis / i la sang, on cendregen / tristos amors, tot l'odi / contra vençuts i amos.; d) «*Cançó de Tirèsiades*»: Però la mort prenien / uns vells ulls i s'atansa, i e) «*Les paraules*»: Hi ha tristesa darrera / les paraules, lents carros / en corrua que porten / runa de tu, molt tedi / de tarda de diumenge, / temor de dany.

Villangómez, a *Ceguesa de l'estel*, exposa amb cinc poemes el que fou la base del seu procés creatiu. Amb tot, el procés és continu i podem dir que abasta la totalitat de la seva obra. De l'emoció a la plasmació del mot, del sentiment momentani a l'expressió concloent, i, en plena elaboració, el gir, la paraula que manifesta el pas d'un estat a l'altre. Un exemple il·lustratiu d'aquest pas el podem trobar a «*Rere la pluja*» (*Elegies i paisatges*). Villangómez dedica gairebé dues estrofes a una contemplació estàtica en què l'ànima rau en procés naixent fins a esdevenir, posteriorment, esclat de vida a partir d'un encavalcament que enllaça les dues últimes estrofes:

*El carrer trist, crepuscular,
buit de passants i de brogit.
A l'empedrat, brillant i humit,
hi lluu la tarda que se'n va.*

*Tarda de pluja, el sol desfà,
a la posta –exaltació
de l'agonia–, a l'horitzó,
els negres núvols, per badar*

*llargs pètals ignis, i esclatar
tenyint la terra que degota
i és una rosa de sang, sota
la roja llum crepuscular.*

De la seva estada a Cornellà de Llobregat, Villangómez comenta: «Després, a poc a poc, em vaig anar relacionant amb escriptors més joves que jo, com Joan Barat, Joan Triadú, Josep Romeu, Joan Peruchó, Albert Manent, Maria Aurèlia Capmany. Suposo que ja va ser el curs següent quan les amistats es començaren a refermar. Més endavant, encara, en Barat i na Capmany em dugueren a la casa de Salvador Espriu. Un dia n'Espriu ens va llegir *Mrs. Death*, quan encara eren uns poemes inèdits escrits en lletra minúscula en unes targetes que formaven com una baralla de cartes. La lectura en un to just i sense un error, els comentaris d'una precisió i una intel·ligència extraordinàries em deixaren esbalaït».⁹ Era tot just l'inici poètic de la tensió entre la vida i la mort, de la fonamentació del mot, de l'expressió volguda del record constant. A propòsit de Brueghel...

JAUME MARÍ I PRUNELLA ■
Febrer del 2013

8. Rosa M. Delor i Muns, *Salvador Espriu o «el cercle obsessiu de les coses»* p. 148-150.

9. Marià Villangómez, *Llocs viscuts*, p. 123-124.